

Oproep tot indienen van voorstellen voor de O&O opdracht: Effectief leesonderwijs in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen: identificatie en evaluatie van het praktijkmodel “Lezen op school”

Situering

De beleidsnota Onderwijs en Vorming 2019-2024 zet in op de versterking van het Nederlands en de leesmotivatie van de Vlaamse jeugd. Het rapport van de Taalraad (2019) wijst uitdrukkelijk op de **samenhang tussen begrijpend lezen, technisch lezen en leesmotivatie**.^[1]

In Vlaams en internationaal vergelijkend onderzoek komt sinds enkele jaren een achteruitgang bij Vlaamse leerlingen op vlak van begrijpend lezen aan het licht. Begrijpend lezen in het vierde leerjaar van het basisonderwijs wordt in internationaal perspectief getest via PIRLS. Waar we in 2006 nog gelijke tred hielden met onze buurlanden, zakt Vlaanderen in 2016 onder het West-Europese gemiddelde. De daling in de Vlaamse resultaten doet zich zowel voor bij leerlingen die thuis Nederlands spreken als bij leerlingen die thuis een andere taal spreken. Volgens PIRLS Repeat halen Vlaamse leerlingen uit het zesde leerjaar het niveau van de best presterende landen uit de test voor het vierde leerjaar. Ze doen er dus twee jaar langer over om dat niveau te bereiken. Het internationale PISA-onderzoek test leesvaardigheid^[2] bij 15-jarigen. In 2018 valt Vlaanderen voor het eerst sinds PISA in 2000 begon uit de top-10 voor leesvaardigheid. Bijna 1 op 5 van de Vlaamse 15-jarigen haalt het referentieniveau voor leesvaardigheid niet. De verschillen tussen leerlingen naargelang hun sociaal-economische thuissituatie en migratieachtergrond zijn groter dan het OESO-gemiddelde. Leerlingen die thuis een andere taal spreken dan het Nederlands presteren gemiddeld lager dan leerlingen die thuis Nederlands of een Vlaams dialect spreken. Ook uit de Vlaamse peiling naar de eindtermen begrijpend lezen in 2018 blijkt een achteruitgang.

Leerlingen in het Vlaamse basisonderwijs (PIRLS en PIRLS-Repeat) en in het secundair onderwijs (PISA2018) hebben bovendien een negatieve attitude tegenover lezen. In het PISA2018-onderzoek vertonen de Vlaamse 15-jarigen de laagste score op de index voor leesplezier. Kinderen en jongeren in Vlaanderen hebben weinig betrokkenheid en weinig plezier bij het lezen. Ook aspirant-leraren vertonen volgens hun lerarenopleiders een grote, moeilijk te bekampen leesarmoede (T’Sas, 2019).^[3]

---

[1]

http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Actieplan_Effectief%20onderwijs%20in%20begrijpend%20lezen.pdf

[2] PISA definieert leesvaardigheid als “het begrijpen, gebruiken en evalueren van teksten, het reflecteren over teksten en het zich ermee inlaten om een doel te bereiken, om kennis en mogelijkheden te ontwikkelen en om deel te nemen aan de maatschappij.” PISA meet leesvaardigheid aan de hand van 3 subschalen: ‘lokaliseren van informatie’, ‘begrijpen’ en ‘evalueren en reflecteren’.

[3] <https://www.vlaanderen.be/publicaties/van-knelpunt-tot-speerpunt-leesmotivatie-in-de-vlaamse-lerarenopleidingen-eindrapport>

Een cruciale voorwaarde voor begrijpend lezen én leesmotivatie is goed technisch kunnen lezen. Alfabetische vaardigheden en vlot kunnen lezen vormen de basis; leesbegrip (woordenschat, kennis van de wereld) is een voorwaarde om te kunnen leren lezen. Leesmotivatie tenslotte bevordert dit proces (Castles, Rastle & Nation, 2018).^[4] Een studie van VCLB uit 2013^[5] wijst op een achteruitgang in technisch lezen. Zie ook de vergelijking met Nederland door Leysen e.a. (2017). Onderzoek wijst uit dat zwakke lezers hun leesvaardigheid significant zien afnemen door niet te lezen. Door veel te lezen nemen de vlotheid, woordenschat en algemene kennis toe. Maar 'kunnen lezen' staat niet gelijk aan 'het prettig vinden om te lezen'. Uit bovenvermelde studies blijkt dat Vlaamse leerlingen wel over een zekere (weliswaar dalende) leesvaardigheid beschikken, maar dat ze toch niet graag lezen. Leerlingen motiveren om te lezen is dus belangrijk.

De wetenschappelijke literatuur (zie o.m. het overzichtsartikel van Castles, Rastle & Nation (2018), en de reviews naar begrijpend lezen op vraag van de VLOR (Gobyn et al., 2019)^[6] en het NRO (Houtveen, van Steensel & de la Rie, 2019) leveren wetenschappelijke en praktische inzichten voor effectief technisch en begrijpend leesonderwijs. Tegelijk blijft er bij onderwijsprofessionals en beleidsmakers de vraag naar concrete onderbouwde goede praktijkvoorbeelden en aanbevelingen voor acties ter versterking van het leesonderwijs. De kritische succesfactoren zijn met andere woorden gekend, maar vinden niet altijd hun weg naar de klaspraktijk.

Naast diverse pedagogisch-didactische programma's zoals Kwartiermakers, LisT, ... zijn er recent – onder meer naar aanleiding van de Vlaamse resultaten van hogergenoemde (internationale) onderzoeken - meerdere acties opgezet om het leesbegrip en leesmotivatie van leerlingen te verhogen.

Het meest recente is de subsidiëring door de minister van Onderwijs van projecten in het kader van 'Lezen op school' ("LOS") met inzet van de LeesScan in testfase. Deze projecten zijn gestart in september 2020. Ze richten zich op taalstimulerende activiteiten Nederlands voor schoolgaande kinderen en jongeren in samenwerking met o.a. de plaatselijke bibliotheken, leesbevorderingsorganisaties, PBD's enz.. Via de ontwikkeling van kwaliteitsvolle leesomgevingen wil dit traject werken aan leesomkadering, vakdidactiek en het stimuleren van een schoolbreed leesbeleid als onderdeel van het taalbeleid op Nederlandstalige scholen in het Vlaams Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor leerplichtige kinderen en jongeren. Ook beoogt men enthousiasme, kennis van en waardering voor het Nederlands te verhogen via het versterken van leesbeleid en leesmotivatie.

De Lezen op School-oproep van 2020 maakte gebruik van de hogergenoemde inzichten, datasets en analyses. De oproep voor het Lezen op School traject (2020-2021, verlengd in 2021-2022) was gebaseerd op een geïntegreerde aanpak, die zowel door de Taalraad Begrijpend Lezen, als door de Vlor en Houtveen wordt bepleit. De deelnemende scholen dienden bij hun kandidatuurstelling te vertrekken vanuit een gedragen schoolvisie, uitgewerkt in een taal-leesbeleid. De projecten werken met een uit wetenschappelijk onderzoek gebleken effectieve didactiek, waarbij expliciete aandacht is voor leesmotivatie. Belangrijk voor het slagen daarvan is een teamgerichte aanpak (leerkrachtenteam, directie, ouders, derden zoals bibliotheken, leesbevorderingsorganisatie,...). Dit onderzoek dient te analyseren in welke mate de technische en wetenschappelijk onderbouwde aanbevelingen voor een sterk leesbeleid (als onderdeel van een breder taalbeleid) op school, in de dagelijkse klas- en schoolpraktijk waargemaakt kunnen worden.

---

^[4] <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1529100618772271> §

^[5] <https://www.vrijclb.be/files/Archief-persberichten/Vernieuwde-aandacht-voor-technisch-lezen-is-nodig-VCLB-Koepel.pdf>

^[6] <https://www.vlor.be/publicaties/praktijkgericht-onderzoek/sleutels-voor-effectief-begrijpend-lezen>

Voor LOS zijn 22 projecten geselecteerd. In totaal zijn hier meer dan 340 scholen bij betrokken. Er is evenwel een beperkt zicht op de processen die op de klasvloer plaatsvinden wanneer men (op basis van de wetenschappelijke aanbevolen modellen) de geplande projecten wil waarmaken en welke mogelijke effecten de praktische omgevingsfactoren hebben. Deze omgevingsfactoren dienen, i.f.v. een potentieel bredere verspreiding van goede praktijkvoorbeelden immers eveneens meegenomen. De LOS-projecten zijn opgestart in het schooljaar 2020-2021 en lopen twee jaar. We vragen een **wetenschappelijke monitoring** om de effectieve praktijken ter bevordering van het leesonderwijs te identificeren en te analyseren. We willen ook meer inzicht verwerven in wat scholen nodig hebben om die effectieve praktijken daadwerkelijk toe te kunnen passen. Met andere woorden wat hebben scholen nodig om de transfer te kunnen maken van wat uit onderzoek gekend is naar de klaspraktijk van alledag? Wat hebben scholen nodig om die effectieve praktijken toe te passen? Om antwoord op die vragen te krijgen is zicht nodig op wat er in de LOS-projecten gebeurt. Ook is het belangrijk om deze inzichten te verspreiden naar het ruimere Vlaamse onderwijsveld. Wat zijn de aandachtspunten bij een bredere uitrol: wat werkt en waarom, wat werkt niet en waarom, wat zijn de aandachtspunten en de voorwaarden in de klaspraktijk voor sterke leesvoortgang, wat is de rol van de verschillende actoren?

Opdracht

Deze evaluatieopdracht moet zicht bieden op de diversiteit aan praktijken en de mate waarin LOS-projecten een praktisch en idealiter repliceerbaar antwoord bieden op de vooropgestelde doelstellingen. Daarom wordt een systematische analyse over feitelijke praktijken heen en de effecten ervan én een toetsing aan de wetenschappelijke kennis ter zake gevraagd. Deze toetsing draagt bovendien bij tot de professionalisering van alle betrokken actoren (leraren, maar ook lerarenopleiders en begeleiders) en moet resulteren in een praktijkrelevante inspiratiegids over effectief leesonderwijs, aangevuld met richtlijnen en goede praktijkvoorbeelden. Deze onderbouwde en praktijkgerichte inspiratiegids is complementair aan bestaande instrumenten.

In deze opdracht worden twee samenhangende onderzoeksluiken geformuleerd.

Onderzoeksluik 1: In kaart brengen van de praktijken en effecten van het praktijkmodel “Lezen op school”

In het eerste onderzoeksluik willen we zicht krijgen op de opzet, de werking en de ervaringen van de ‘Lezen op school’ projecten. Naast een beschrijving van aanpak, betrokkenen en mogelijke effecten, verwachten we ook een analyse van de kenmerken, generieke aandachtspunten en randvoorwaarden van deze projecten. We vragen naar inzichten in typologieën van leerlingen, aanbod, organisatie, betrokken scholen ... en de mate waarin deze al dan niet met elkaar samenhangen. Ook vragen we meer zicht op de mate dat de geplande activiteiten effectief gerealiseerd werden, wat wel of niet is gerealiseerd, wat de oorzaken van niet-realiseren waren en welke drempels of succesfactoren hier een rol in speelden.

Dit onderzoeksluik moet zicht geven op en een analyse maken van onder meer de volgende elementen:

- (1) **De feitelijke praktijken.** Hierbij moeten minstens de volgende elementen aan bod komen: de doelstellingen, het profiel van de betrokkenen, pedagogisch didactische en organisatorische aanpak, samenwerking tussen de verschillende partners, monitoring en evaluatie van de leerlingen, afstemming op het schoolse aanbod, opvolging van de leerprocessen en -resultaten, ...
- (2) **De bepalende factoren,** o.m. bij leerlingen, leraren(teams), de school, de partners en in het implementatieproces. Meer bepaald willen we zicht op de drempels en mogelijke

- succesfactoren plus aanbevelingen hoe aan de aandachtspunten kan worden verholpen en de goede praktijken zo haalbaar, effectief en efficiënt mogelijk kunnen worden gerepliceerd;
- (3) De mate waarin de vooropgestelde doelstellingen gerealiseerd zijn en de mogelijke bedoelde en onbedoelde **effecten** van deze 'lezen op school' projecten.

Dit onderzoeksluik moet op een wetenschappelijk onderbouwde wijze zicht geven op de mate waarin de LOS-initiatieven een antwoord bieden op de vooropgestelde doelstellingen en wat daarbij bepalende randvoorwaarden zijn. Daarom vragen we een systematische analyse over concrete praktijken heen en een toetsing aan de wetenschappelijke literatuur over effectief leesonderwijs. Het bevat ook beleidsaanbevelingen aan alle relevante stakeholders.

Onderzoeksluik 2: Ontwikkeling van een praktijkgericht en wetenschappelijk onderbouwd valorisatieproduct over effectief leesonderwijs

Ter ondersteuning van een duurzame verankering van de inzichten uit de LOS-projecten en de versterking van het volledige leesonderwijs in Vlaanderen worden in de tweede deelopdracht de resultaten van het eerste onderzoeksluik gecombineerd met wetenschappelijk inzichten over effectief leesonderwijs uit de internationale literatuur. Meer specifiek wordt een analyse van de internationale literatuur over effectief leesonderwijs vertaald voor Vlaamse aanbieders. Deze vertaling wordt gevoed door de resultaten van de analyses van de LOS-projecten en diverse (internationale en Vlaamse) goede praktijkvoorbeelden over effectief leesonderwijs. Het resultaat van deze analyse wordt gepresenteerd in een onderbouwde, voor het brede onderwijs toegankelijke publicatie. Deze bouwt verder op bestaande inzichten (minstens de aanbevelingen van de Taalraad voor Begrijpend Lezen en de Visie Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw van de Taalunie) en is complementair aan bestaande instrumenten.

Deze bijdrage bevat

- de belangrijkste resultaten van het eerste onderzoeksluik;
- een toegankelijk, praktijkgericht en onderbouwd kader over effectief leesonderwijs, met aandacht voor kenmerken en randvoorwaarden, geïllustreerd met voorbeelden van goede praktijken in Vlaanderen en andere onderwijssystemen. Het bevat concrete didactische wenken, afgestemd op de concrete klas- en schoolpraktijk. Deze bijdrage is gericht op het versterken van de klas- en schoolpraktijk en richt zich naar alle onderwijsprofessionals die betrokken zijn bij het leesonderwijs in Vlaanderen.

Verwachte resultaten

Als **eindresultaat** van dit project verwachten we:

- een wetenschappelijk rapport over het eerste onderzoeksluik (inclusief theoretisch kader en methodologie);
- een praktijkgericht en wetenschappelijk onderbouwd valorisatieproduct met wetenschappelijk referentiekader voor effectief leesonderwijs, met concrete didactische wenken. Dit moet toegespitst zijn op basis- en secundair onderwijs en op verschillende doelgroepen van onderwijsprofessionals (leraren, lerarenopleiders, begeleiders, ...);
- Elk bovenstaand product bevat ook onderbouwde aanbevelingen ter versterking van het leesonderwijs in Vlaanderen ten aanzien van beleidsmakers op verschillende niveaus.

Timing en opvolging van het onderzoeksproject

De overeenkomst start bij voorkeur op 1 april 2021 en kent een looptijd van maximaal 24 maanden. De onderzoeksactiviteiten zullen worden opgevolgd door een hiervoor door de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming samengestelde stuurgroep.

Gunningsprocedure

Dit is een O&O-opdracht overeenkomstig de bepalingen van het artikel 32 van de wet van 17 juni 2016 inzake overheidsopdrachten. Alle instellingen uit het Vlaamse hoger onderwijs komen in aanmerking om een offerte in te dienen.

De offertes moeten ten laatste op vrijdag 19 februari 2021 om 12.00 uur elektronisch worden bezorgd via mail aan Katrijn.Ballet@ond.vlaanderen.be en Isabelle.Erauw@ond.vlaanderen.be. Om ontvankelijk te zijn, dienen de offertes volledig en nauwkeurig uitgeschreven te zijn volgens de vormelijke en inhoudelijke vereisten zoals vermeld in het aanvraagformulier en de aanvullende richtlijnen in deze uitnodiging tot het indienen van offertes.

Elk ontvankelijk verklaarde offerte wordt beoordeeld door een commissie hiervoor samengesteld door de secretaris-generaal van het departement Onderwijs en Vorming.

De beoordeling zal gebeuren op basis van volgende criteria:

a. Kwaliteit van de offerte en deskundigheid van de indieners (50/100 punten)

Hierbij wordt enerzijds rekening gehouden met de visie op de opdracht, de mate waarin de methodologie een antwoord kan bieden op de onderzoeksvragen. Ook wordt de beschrijving en verantwoording van alle componenten van het onderzoeksopzet beoordeeld. Er wordt onder meer gekeken naar:

- Een adequaat theoretisch kader om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Het voorstel moet verwijzingen bevatten naar de bestaande wetenschappelijke literatuur over leesonderwijs;
- De methodologie om de onderzoeksvragen uit onderzoeksluik 1 te beantwoorden. Het voorstel moet de analysemethoden en -rapportering beschrijven en verantwoorden. Ook de eventuele selectie van de diverse databanken voor het eerste onderzoeksluik dient beschreven en beargumenteerd te worden;
- De methodologie om de valorisatieproducten uit onderzoeksluik 2 te ontwikkelen;
- De relevantie en bruikbaarheid voor het beleid en de onderwijspraktijk;
- De kwaliteit van de valorisatievoorstellen;
- De haalbaarheid van het plan van aanpak en bijhorende timing. Er dient een planning beschreven en beargumenteerd te worden.

Anderzijds zal er voor de indieners worden nagegaan in welke mate zij ervaring hebben met de uitvoering van soortgelijke onderzoeksopdrachten. We verwachten van de indieners minstens:

- Ervaring en expertise in soortgelijke wetenschappelijke onderzoeken (inclusief dataverzameling en -analyse) en ontwikkeling van valorisatievormen (bijvoorbeeld een inspiratiegids);
- Vertrouwdheid met theoretische kaders inzake leesonderwijs;
- Vertrouwdheid met het Vlaamse onderwijslandschap;
- Management- en organisatievaardigheden van het team, bestaande uit onder andere:

- het opzetten van gelijkaardige onderzoeksprojecten;
- het betrekken van voor het onderzoek relevante stakeholders en experts;
- het opzetten van effectieve governance-structuren om de in het opzet bepaalde resultaten tijdig en kwaliteitsvol te realiseren.

b. Prijs van het voorstel (50/100 punten)

Het voorstel moet een gedetailleerde prijsofferte bevatten in relatie tot de verschillende onderdelen en fasen van het onderzoek. De ingediende prijzen moeten zich situeren binnen de prijsvork van minimum 235.125 en maximum 287.375 euro. Het betreft een absoluut prijscriterium. Elk onderzoeksvoorstel krijgt een score volgens de formule (prijs goedkoopste voorstel/prijs ingediend voorstel)*50.

De beoordelingscommissie stelt een gemotiveerde rangschikking van de voorstellen op. Elk onderzoeksvoorstel krijgt een score die gebaseerd is op de hierboven vermelde kwaliteitscriteria en een commentaar die de gegeven score verantwoordt. Als de beoordelingscommissie bijstellingen noodzakelijk acht, kunnen de voorstellen verder onderhandeld worden.

Om gerangschikt te worden dient een voorstel minstens 75% te behalen op het totaal van de bovengenoemde criteria. Die rangschikking zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de Vlaamse minister van Onderwijs, die definitief beslist over de gunning.

De modaliteiten van de uitvoering en de financiering van het geselecteerde voorstel zullen worden vastgelegd in een overeenkomst gesloten tussen de Vlaamse minister bevoegd voor Onderwijs en de geselecteerde inschrijver.

Er wordt een online informatiesessie georganiseerd op woensdag 20 januari 2021 om 11 uur. In deze informatie wordt de opdracht toegelicht, zal er informatie gegeven worden over de concreet lopende LOS-projecten en is er mogelijkheid tot het stellen van vragen. Inschrijving voor deze infosessie kan gebeuren via mail naar katrijn.ballet@ond.vlaanderen.be en dit ten laatste op 19 januari 2021. Het verslag van deze informatiesessie zal op <https://www.onderwijs.vlaanderen.be/nl/oproepen-voor-onderzoeksvoorstellen> gepubliceerd.